

Domovina mnogovrstnih sadežev.

Krompir je neki kupčevalec s sužniki, Janez Havkino po imenu, leta 1565. (tedaj blizo pred 300 leti) v Santa-Fe-i v novi Hišpaniji v južni Ameriki dobil za živež svojim ljudem na ladiji, in on je bil prvi, ki je razglasil ta sad. Pozneje, leta 1584. je admiral Walter Raleigh krompir iz Virginije, severne Amerike, pripeljal na svojo grajščino Youghall na Irsko, in on je tu prvi krompir zasadil. Leta 1588. so ga začeli že na Laškem saditi. Še kot posebna jed je prišel prvokrat leta 1616. na kraljevo mizo v Parizu. Na Nemško so ga dobili v sredi 17. stoletja; in še le nekaj čez 90 let je, kar se je začel po naših deželah razširjati.

Hmelj je začel v Evropi sloveti okoli leta 500, to je, ob času ljudskega preseljevanja. Leta 822. so že imeli na Nemškem hmeljnike. Najboljši hmelj raste sedaj na Českem, Brunsviškem, Parskem in Angleškem.

Špargelj se je v začetku 18. stoletja iz Laškega zaplodil po svetu.

Bob je prišel iz izhodnje Indije v okolico kaspiskega morja.

Salato, našo navadno, so sadili na Angleškem prvič pod kraljem Henrikom VIII. leta 1519.

Pšenice prvotna domovina je gorata dežela v Indiji na južnem podnožji Himalajske gore.

Žito ali rž je prišlo iz male Tartarije in iz južne Sibirije.

Prosó je iz izhodnjih Indij.

Hajdina ali ajda je prišla iz Azije skozi Turško in Grško na Laško in Laškemu bližnje okraje, potem tudi na Nemško, kjer je bila 1522. leta že znana.

Vinska trta je v Aziji doma. Leta 231. so naši nje prvi sled na Nemškem; leta 282. so trte že sadili ob Rajnu in na Ogerskem. Karol Veliki je vinstvo močno pospeševal.

Kava je prišla iz Levante, iz Turškega, leta 1615. prvokrat v Benedke; potem na Francosko; leta 1671. so v mestu Marsilji prvo kavarno odprli; na Dunaji pa leta 1683. in v Norimbergu leta 1696.

Tabak ali duhan je najpred našel španjski menih Roman Pane l. 1496. v Št. Domingu v deželi Tabago v zapadni Indiji v Ameriki. Od tod je kmalo prišel v Evropo. Iz prvega je bil tobak le zdravilno zelišče; Indijanci pa so ga leta 1535. začeli kaditi. — Francoski poslanec Janez Nikot je leta 1559. prvo seme iz Portugaljskega poslal v Pariz. Španjska armada pod kraljem Karolom V. ga je prva prinesla na Nemško. Angleži so se ga naučili piti ali kaditi leta 1585. Turki pa leta 1605., prvo fabriko so napravili v Holandiji; 30letna vojska pa je ta „božji dar“ raznesla po vsem Nemškem in od tod naprej.

Zafran je prinesel neki romar iz jutrovih dežel na Angleško pod kraljem Edvardom III.

Vrtnice (Gartenrose) so prišle prve leta 1522. kot dragi dar iz Laškega na Angleško, kjer so se na ukaz papeža Hadrijana VI. leta 1522. kot znamenje molčanja na spovednice vezale; od tod izvira še danes navadni latinski izrek „sub rosa“ — pod rožo — kar toliko pomeni kot: molči, — „tiho bodi“ — ali „le med nama rečeno“. V okolici mesta Ghazcepoura v Indiji je videti celo rožno polje, kjer delajo rožno vodo, in rožno olje (attar).

Solnčnica je prišla iz Amerike v naše kraje. Pri reki „Ohio“ sadijo na tisuč solnčnic zato, ker neznano veliko kislica, dobrega zraka iz sebe puhté in tako v onih nezdravih krajih ljudi varujejo močvirne mrzlice.

„Besed.“

Národno blago.

Nekaj o raznih poznamenovanjih rastlin in njih lastnostih po veri našega ljudstva.

Spisal Davorin Trstenjak.

Naše ljudstvo je ohranilo še toliko spominov na razne moči ene ali druge rastline, da je vredno to sporočilo pozabljivosti oteti, zato hočem tukaj le nekoliko rastlin omenjati in rastlinoznancem našim v spodbudo predstaviti, naj ne zanemarijo tudi tega narodnega zaklada vzdigavati.

1. Cepetec, orchis.

Že gosp. Robič je priobčil v „Novicah“, da cepetec ima moč privabljivo in za onim, ki ga pri sebi nosi, cepečejo dekleta, če pa je konjsk, pa živali. Ta vraža je tudi med štajarskimi Slovenci znana. Grško ime *ὄρχις* pomenja: môde, Nemeč to rastlino imenuje: Hodenkraut in Geilwurz, toraj je morala pri Nemcih ta rastlina tudi nekakošno holivno moč imeti. Nemeč jej pravi tudi „Unser lieben Frauen Thränen“, zagorski Hrvat pa „Divice Marije plahčica“ (linterolium, Tüchlein). „Božja plahčica“, pa se veli: *carduus benedictus*. Paramitičnega tega smisla ne zapopadem. Orchideam pravijo tudi: kukovice; s tem štajarski Slovenci ne poznamenujejo samo tice, temoč kukovica njim pomenja tudi: veratrum, hellebarus niger, dalje se kukovica veli neka goba, ktera je takošne barve,*) kakor tica kukavica, tudi kukavica je izraz za: vulva. Tudi solanum, Nachtschatten, se v nekterih krajih veli kukovjek.

2. Trpotec.

Ta rastlina najrajši raste po strtem potu, zato ime: trpotec, tudi latinsko ime: „plantago“ opominja, da najrajši raste tam, kjer je zemlje se dotikal nožni podplat (planta). Ravno tako nemško „Wegerich“, „Breitwegerich“. Na Štirskeem jej tudi pravijo: jančev jezik, lingua agni, kar se vjema z grškim poznamljanjem „Arnoglossum“, toda po podobi travini, kakor batrachium, žabji krak, žabji skok, pri Srbih po Belostencu in Vuku: žabokračina, žabokrečina, zannichellia palustris. Pravijo, da s trpotcem se lahko prepelice lovijo, kar menda je tudi pri Grkih veljalo, ker z eno in isto besedo: *ortyx* poznamljajo: prepelico in trpotec.

3. Kurje oko.

Ta trava ima seme okroglo prispodobno oku kurjemu, zato ime: kurje oko. Grk jo imenuje: *anagalis*, menda od *αναγελαιον*, smejati se, ker jim je služila za pomoček razveselivni. Ljudstvo pravi: če travo kurje oko vzameš v roko in jo daš v roci ogreti, jenjal bode krvotok, če si se kje ranil. Seme, če ga pri sebi nosiš, odganja hude duhove; ta vraža je znana tudi pri Nemcih, zato jej pravijo „Gauchheil“, — gauch pomenja v nemščini: pošast.

4. Vratič, *arthemisia monoclonos*.

To travo imenujejo tudi: sv. Ivana pas, Ivanjev pas, Nemeč: Johannesgürtel. Ob Ivanjem (kresu) so imeli poganski Sloveni dosti vraž, še sedaj se zlasti v predmestjih Ljubljane in po vseh vaseh Kranjskega zvečer pred Ivanjem obesijo razne trave na okna, in ker vratič, tudi metlikovina imenovan, ima neprijetno duho, so mislili, da vse hudo odganja.

*) Primeri imena gob: lisica po lisičji barvi, furlan po ru-javi barvi, v katero se Furlani radi oblačijo, Turek itd. Pis.